

فصل دوم

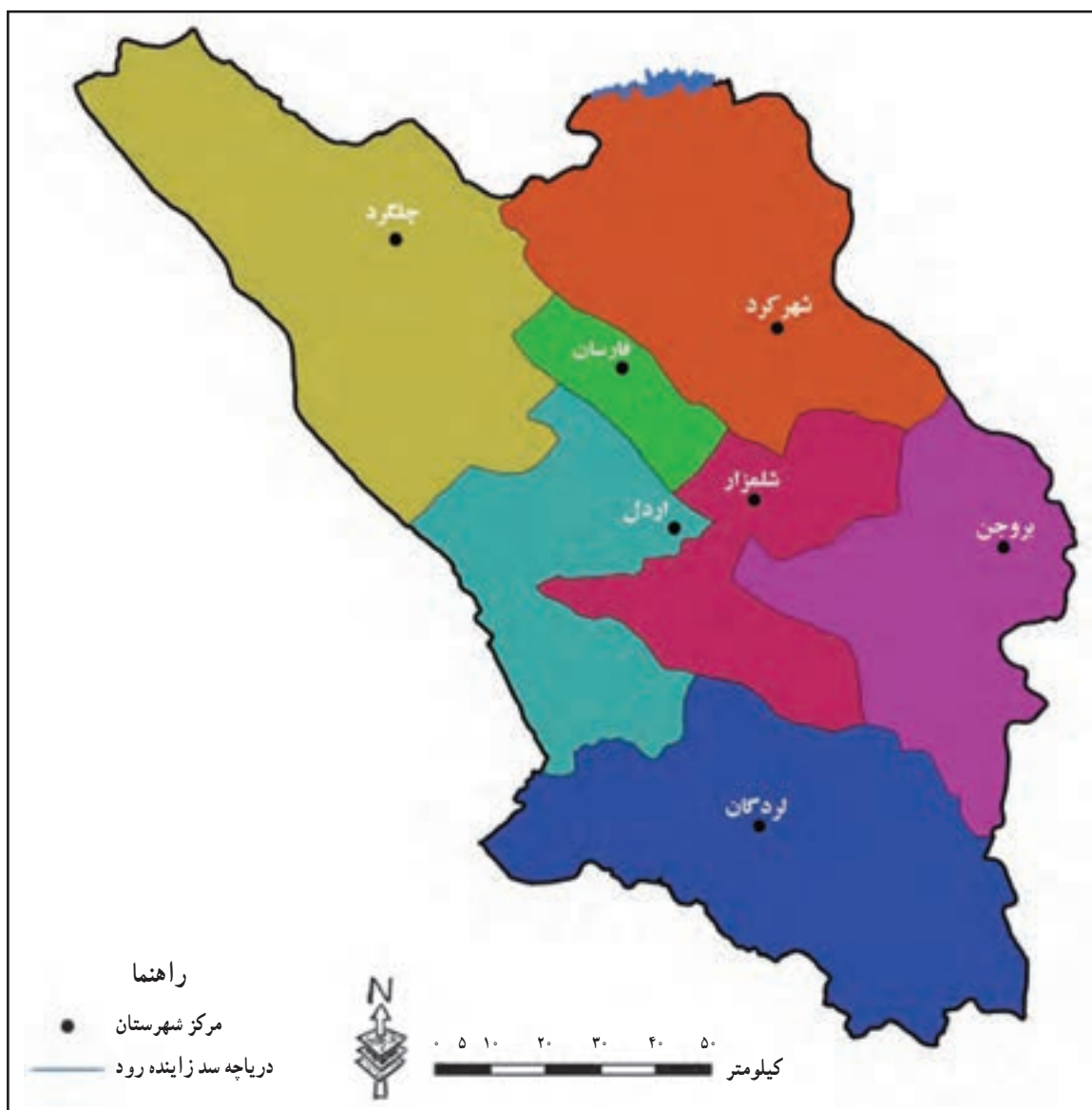
جغرافیای انسانی استان چهارمحال و بختیاری

درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

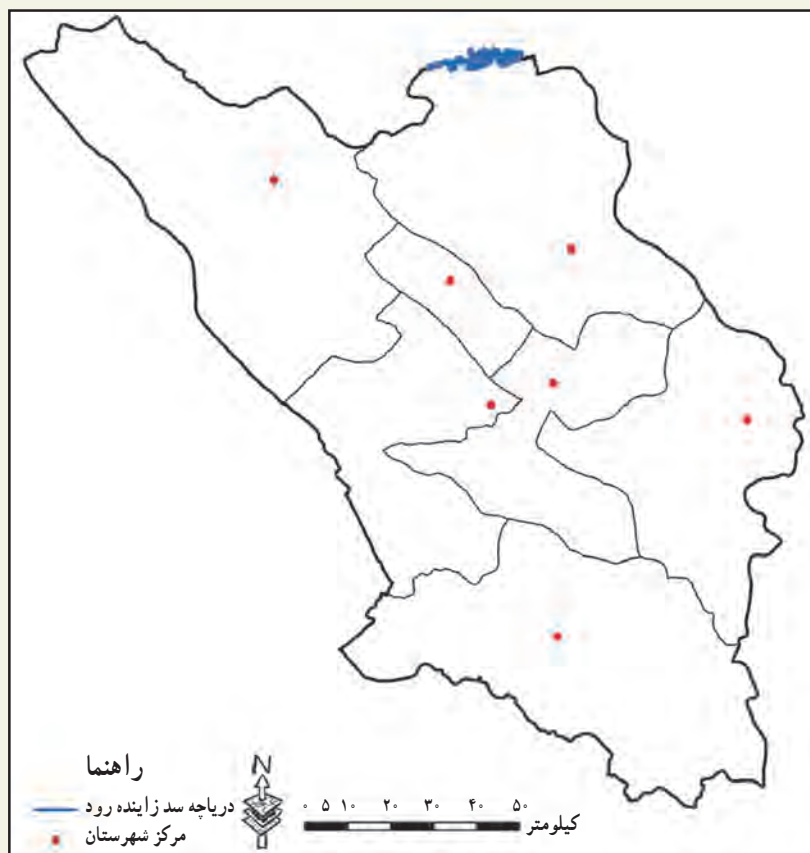
بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۰، استان چهارمحال و بختیاری دارای ۷ شهرستان، ۲۲ بخش، ۴۵ دهستان، ۳۱ شهر و ۸۲۰ روستاست.

نقشه شماره ۱-۶ تقسیمات سیاسی استان

— با توجه به نقشه تقسیمات سیاسی استان نام شهرها، بخش‌ها و دهستان‌هایی که در داخل محدوده شهرستان محل زندگی شما قرار دارند را بر روی نقشه گنگ بنویسید.

نقشه شماره ۲-۶

جدول شماره ۱-۶- مساحت شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری

نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)
کوه‌رنگ	۳۷۰۱	بروجن	۲۲۵۶	فارسان	۵۵۸
لردگان	۳۳۹۰	اردل	۱۸۳۴	جمع	۱۶۴۲۱
شهرکرد	۳۰۲۲	کیار	۱۶۶۰		

برای مطالعه

جدول شماره ۲-۶- تقسیمات سیاسی استان چهارمحال و بختیاری

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
اردل	اردل	مرکزی	اردل	پشتکوه	رستم آباد	اردل
				دیناران	لیرایی	
		میانکوه	سرخون	شلیل	شکرآباد	—
				میانکوه	ده کهنه	
بروجن	بروجن	مرکزی	بروجن	حومه	نقنه	بروجن، نقنه، سفید دشت، فرادنبه
				امامزاده حمزه علی	آقبلاغ	
		بلداجی	بلداجی	چغاخور	اورگان	بلداجی
				دوراهان	کردشامی	
شهرکرد	شهرکرد	مرکزی	شهرکرد	طاقانک	طاقانک	شهرکرد، طاقانک، فرخ شهر، کیان، هفشجان، نافج
				حومه	نافج	
		بن	بن	زاینده رود جنوبی	حیدری	بن وردنجان
				وردنجان	وردنجان	
سپهر	سپهر	سامان	سامان	سامان	شوراب صغیر	سامان
				هوره	هوره	
		لاران	سورشیجان	لار	هارونی	سورشیجان سودجان
				مرغملک	مرغملک	
فارسان	فارسان	مرکزی	فارسان	میزدج علیا	گوجان	فارسان
				میزدج سفلی	چلیچه	
		جونقان	جونقان	جونقان	راستاب	جونقان پردنجان
				سراب بالا	قلعه شریف	
باباحیدر	باباحیدر	باباحیدر	باباحیدر	سراب پایین	فیل آباد	باباحیدر

جغرافیای انسانی استان

چلگرد	دهناش	بازفت بالا	چمن گلی	بازفت	چلگرد	کوه‌رنگ
	چمن گلی	بازفت پایین				
	صمصامی	دوآب				
	صالح آباد دشت زری	دشت زرین	چلگرد	مرکزی		
	چلگرد	شوراب تنگزی				
	خویه	میانکوه موگویی				
	صمصامی	دهستان دوآب	صمصامی	دوآب صمصامی		
	شهریاری	دهستان شهریاری				
شلمزار گهرو دستناء	دزک	کیار شرقی	شلمزار	مرکزی	شلمزار	کیار
	شلمزار	کیار غربی				
	دستگرد امامزاده	دستگرد				
ناغان	ناغان	ناغان	ناغان	ناغان		
	دوپلان	مشایخ				
لردگان	ارمندعلیا	ارمند	لردگان	مرکزی		
	کلار	ریگ				
	گوشه	میلاس				
آلونی	جوانمردی	جوانمردی	آلونی	خانمیرزا		
	آلونی	خانمیرزا				
مال خلیفه	دره نامدار	پشتکوه	مال خلیفه	فلارد		
	مال خلیفه	فلارد				
منج	قلعه مدرسه	بارز	منج	منج		
	منج برآفتاب	منج				
	سردشت	سردشت	سردشت	طلایه		
	مأمور	دودراء				
۳۱		۴۵		۲۲	۷	جمع کل

درس ۷ شیوه‌های زندگی در استان

تصاویر ۱-۷- انواع شیوه‌های زندگی در استان (روستایی، عشایری و شهری)

– به تصاویر بالا نگاه کنید؛ شباهت‌ها و تفاوت‌های هر کدام را بیان کنید.

در استان ما سه نوع شیوه زندگی کوچ‌نشینی، روستایی و شهری رایج است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ تعداد ۵۲۱۰۷۱ نفر یعنی ۵۸/۲ درصد از مردم استان در نقاط شهری، ۳۷۲۷۴۶ نفر معادل ۴۱/۸ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته و بقیه غیرساکن بوده‌اند.

۱- زندگی کوچ‌نشینی

کوچ، حرکتی جمعی و فصلی است که به‌خاطر انطباق زیستگاه انسان و دام با شرایط اقلیمی و اکولوژیکی انجام می‌شود.

تصاویر ۲-۷- کوچ عشایر بختیاری از خوزستان به استان

جغرافیای انسانی استان

براساس سرشماری سال ۱۳۸۷ تعداد ۱۴۶۵۷ خانوار عشایری یعنی ۹۰۰۱۴ نفر در استان چهارمحال و بختیاری به زندگی کوچ نشینی مشغول بوده اند.

جدول شماره ۱-۷- تعداد خانوار و جمعیت عشایر ییلاقی و قشلاقی استان در سال ۱۳۸۷

عشایر ییلاقی		عشایر قشلاقی	
خانوار	مرد و زن	خانوار	مرد و زن
۱۴۶۵۷	۹۰۰۱۴	۶۰۳۲	۳۶۰۲۵

مهم ترین ایلات استان، عبارت اند از : بختیاری، قشقایی، جرقویه و بویراحمد سفلی که خصوصیات جمعیتی هر یک در جدول شماره ۲-۷ آمده است.

جدول شماره ۲-۷- ایلات کوچنده استان چهارمحال و بختیاری در ییلاق و قشلاق

نام ایل	تعداد خانوار	مرد و زن	محل ییلاق	محل قشلاق
بختیاری	۱۴۵۲۰	۸۹۲۸۷	چهارمحال و بختیاری (غرب استان)	خوزستان، چهارمحال و بختیاری، اصفهان
قشقایی	۷۴	۳۸۲	چهارمحال و بختیاری (شهرستان بروجن)	چهارمحال و بختیاری، فارس، بوشهر
جرقویه	۶۳	۳۴۵	چهارمحال و بختیاری (شهرستان لردگان و بروجن)	اصفهان
بویراحمدسفلی	۳	۲۰	کهگیلویه و بویر احمد	چهارمحال و بختیاری (شهرستان لردگان)

آن گروه از عشایر که در محدوده استان ییلاق و قشلاق می کنند، «عشایر درون کوچ» و گروه هایی که برای قشلاق به مناطق خارج از استان می روند «عشایر برون کوچ» می نامند. خانواده های درون کوچ، زندگی یکجانشینی را انتخاب کرده اند اما طبق عادت قدیم، تابستان ها را از آبادی خارج شده و در ارتفاعات اطراف آبادی مستقر می شوند. از آنجایی که معمولاً تعداد دام آنها کمتر است، کوچ آنها نیز کوتاه می باشد. درون کوچی از اواسط خردادماه شروع شده و با شروع پاییز به آبادی های خود مراجعت می کنند.

عشایر برون کوچ، معمولاً دام هایشان را با ماشین جابه جا می کنند. این کار به دلیل تسهیل در کوچ و جلوگیری از ضایعاتی است که در هنگام جابه جایی وارد می شود. مسکن عشایر، سیاه چادر (بُھون) است که از موی بز بافته می شود.

بزرگ ترین ایلات استان، بختیاری ها هستند. ایل بختیاری به دو شاخه هفت لنگ و چهارلنگ تقسیم می شود. این تقسیم بندی در زمان صفویه و با هدف آسان تر شدن اخذ مالیات از ایل انجام گرفته است.

شاخه هفت لنگ به ۵ باب یا بزرگ طایفه تقسیم می شود که عبارت اند از : دورکی باب، بابادی باب، سه دهستانی باب، دینارانی

باب و بهداروند باب. ایل چهارلنگ نیز شامل طایفه‌های محمد صالحی، ممی‌وند (زَلَقی)، موگویی و کیومرثی (کیانرسی، کیان ارثی) است. همچنین در ساختار اجتماعی ایل بختیاری یک نوع تقسیم‌بندی رایج است که به ترتیب عبارت‌اند از: ایل، طایفه، تیره، تش، اولاد (کُرَبُو)، مال و خانوار. خانوار، کوچک‌ترین واحد اجتماعی است که معمولاً از پدر، مادر و فرزندان تشکیل می‌شود.

بیشتر بدانیم

نمودار شماره ۱-۷- ساختار اجتماعی عشایر استان چهارمحال و بختیاری

اساس فعالیت‌های تولیدی در میان عشایر، دامداری است. متوسط تعداد دام عشایر در ییلاق ۱۱۳۵۴۸۵ رأس و در قشلاق ۴۷۰۰۰۸ رأس بوده است. از نظر تعداد دام، عشایر بختیاری مقام اول را در میان کلیه عشایر کشور داراست. عشایر علاوه بر دامداری برای رفع نیازهای خانوار خود به زراعت، باغداری و تولید صنایع دستی نیز می‌پردازند. زراعت در میان عشایر به روش سنتی و اغلب به صورت دیم انجام گرفته و بازدهی زیادی ندارد. از جمله صنایع دستی عشایر، قالی، قالیچه، زیلو، جاجیم، پلاس (چادر)، خورجین، گیوه و نمکدان است.

- ۱- در محدوده شهرستان محل زندگی شما کدام دسته از ایلات زندگی می کنند؟ در مورد نام طوایف، تیره ها و تش های آنها تحقیق کرده و گزارش آن را به دبیر خود ارائه دهید.
- ۲- نقش عشایر در اقتصاد منطقه شما چیست؟

۲- زندگی روستایی

تصویر ۳-۷- روستای پلکانی سرآقا سید (شهرستان کوهرنگ)

تصویر ۴-۷- روستایی در حاشیه زاینده رود

بخش مهمی از جامعه روستایی استان ریشه در جامعه عشایری دارد که منشأ شهرهای کنونی و آینده است. پراکندگی روستاهای استان متأثر از سه عارضه طبیعی است: منابع آب، ارتفاعات و دشت ها؛ بنابراین، روستاهای استان به سه صورت کلی تفکیک می شوند: روستاهای مناطق کوهستانی، روستاهای مناطق هموار و روستاهای هم جوار رودخانه ها (روستاهای طولی).

بیشترین تراکم روستاها در نواحی کوهستانی و نقاط ییلاقی عشایری است. در دشت ها و حاشیه آن تعداد روستاها کم است. علت این امر، امکان حداکثر بهره برداری از اراضی زراعی می باشد.

تعداد جمعیت روستاها با پراکندگی جغرافیایی آنها رابطه معکوس دارد. به عنوان مثال، تعداد روستاهای کوهستانی، زیاد و جمعیت آنها کم است و برعکس، تعداد روستاهای داخل دشت ها، کم، ولی از کثرت جمعیت برخوردارند که این گونه روستاها به مرور زمان تبدیل به شهر می شوند.

— انواع روستاها :

۱- از نظر زیستی : روستاهای استان چهارمحال و بختیاری به دلیل شرایط خاص زیستی به دو گروه تقسیم می‌شوند. روستاهای سرزمین بختیاری و روستاهای سرزمین چهارمحال. هر گروه از این روستاها ویژگی‌های خاصی دارند.

تصویر ۵-۷- روستایی کوهپایه‌ای در مناطق غربی استان

الف) روستاهای بختیاری : این روستاها در سمت غرب استان و بیشتر در حوضه رودخانه کارون و قلمرو بیلاقی عشایر بختیاری قرار دارند و متعلق به عشایری‌اند که زمانی کوچ می‌نمودند (برون کوچی). علت استقرار عشایر در این گونه روستاها، وجود منابع آب برای کشاورزی است. ویژگی‌های مشترک این روستاها عبارت است از :

— وسعت کم

— جمعیت نسبتاً کم

— تعداد زیاد

— وابستگی به ساختمان ایلی

— دارای شکل متمرکز و متراکم

— اندک بودن تعداد واحدهای مسکونی

— تولید زراعی بسیار اندک و در حد رفع مایحتاج زندگی ساکنان

— معمولاً زراعت آنها به صورت دیم بوده و کشت علوفه رواج دارد.

— دامداری نقش حیاتی دارد.

— کوتاه بودن عمر روستاها

— پایین بودن سطح زندگی برخی روستاها به دلیل محدودیت‌های جغرافیایی؛ که موجب مهاجرت نیروی کار می‌شود.

تصویر ۶-۷- روستایی در حاشیه زاینده رود (زراعت و باغداری در سرزمین چهارمحال)

ب) روستاهای چهارمحال : این روستاها

در شرق منطقه و در خاک چهارمحال (لار، کیار، میزدج و گندمان) قرار دارند که هم اکنون در محدوده شهرستان‌های شهرکرد، بروجن و فارسان می‌باشند. خصوصیات این گونه روستاها عبارت‌اند از :

— جمعیت نسبتاً زیاد؛ گاهی این روستاها

به دلیل افزایش جمعیت و گستردگی فعالیت‌ها به

شهر تبدیل می‌شوند.

— وسعت زیاد

— عدم وابستگی خانوارهای روستایی به ساختمان و روابط خویشاوندی ایلی

— تعداد زیاد واحدهای مسکونی

— وابستگی به تولید زراعی

— دآمداری متکی بر زراعت

— صدور محصولات زراعی و دامی

— پیشرفت شیوه‌های تولید و به وجود آمدن حرفه‌های غیرتولیدی

— فعالیت در صنایع دستی (به ویژه قالی بافی) به صورت کارگاهی بوده و جنبه مبادله‌ای دارد.

۲- از نظر شکل: غالب روستاهای

استان ما از نظر شکل، از نوع متمرکزند. علت تمرکز روستاها، کمبود زمین زراعتی، کوهستانی بودن منطقه، مخروط افکنه‌ها و عوامل مؤثر در کشاورزی است. در حواشی رودخانه‌ها و در بافت قدیمی روستاها به‌ویژه در اطراف زاینده‌رود، روستاها به شکل طولی (خطی) تمرکز یافته‌اند. در مناطق کوهستانی غرب، روستاهای کوهپایه‌ای و گاهی پلکانی مشاهده می‌شود. در بخش شرقی استان، بیشتر روستاها در سطح دشت واقع شده‌اند.

تصویر ۷-۷- روستای یاسه چاه در حاشیه زاینده رود (روستای متمرکز)

منابع درآمد روستاییان استان

درآمد اصلی روستاییان، متکی بر زراعت و دآمداری است. تأکید اولیه آنها در تولید زراعی، ابتدا محصولاتی است که نیازهای اولیه زندگی را برطرف سازد مانند گندم، برنج و حبوبات، در مرحله بعد توجه به آن دسته از فراورده‌های زراعی است که در دآمداری نقش مؤثری دارد؛ مانند شبدر، یونجه و جو. در نهایت در شرایط مناسب به محصولاتی روی می‌آورند که از محل فروش

تصویر ۷-۸- برنج‌کاری توسط شالی‌کاران روستایی

آنها تأمین سایر نیازهایشان را از بازار مقدور سازد.

مسائل و مشکلات روستاهای استان و راه حل های آن

۱- با توجه به بالا بودن جمعیت روستایی استان، همچنین پراکندگی و تعداد زیاد روستاهای کم جمعیت، اقدامات رفاهی، اجتماعی و زیربنایی با مشکلات زیادی همراه است.

۲- روستاها به دلیل سطح پایین درآمد و کمبود امکانات خدماتی، رفاهی، آموزشی و بهداشتی، قادر به نگهداری مازاد جمعیت خود نیستند؛ در نتیجه مهاجرفرستی و کاهش نیروی تولید، یکی از معضلات آنها محسوب می شود.

۳- زراعت سنتی، اراضی قطعه قطعه و کوچک، سبب پایین آمدن بهره وری و در نتیجه کاهش درآمد می شود.

۴- کاهش آب های کشاورزی در سال های اخیر سبب کاهش تولیدات زراعی شده است.

اجرای طرح های مختلف زیربنایی از جمله بهسازی بافت فیزیکی روستاها، تأمین مسکن، تأسیسات آموزشی و بهداشتی، برق رسانی، گازرسانی و آب رسانی به عنوان خدمات و فعالیت هایی محسوب می شوند که نقش عمده ای در رضایت مندی جمعیت روستایی و تثبیت جمعیت روستاها ایفا می نماید.

تصاویر ۹-۷- اجرای طرح های در روستاهای استان

فعالیت

- اگر در روستا زندگی می کنید :

(الف) بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، در روستای شما چه فعالیت هایی انجام داده است؟

(ب) به نظر شما اقدامات این بنیاد در کاهش مهاجرفرستی مؤثر بوده است؟

(ج) آیا طرح هادی در روستای شما انجام شده است؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، چه نتایجی در کاهش

نیازهای روستاییان داشته است؟

۳- زندگی شهری

شهرنشینی در استان ما به لحاظ تاریخی سابقه زیادی دارد. اولین شهر استان به مفهوم امروزی، شهرکرد است که در سال ۱۳۱۰ هجری شمسی در اثر توسعه فیزیکی روستای دهکرد به شهر تبدیل شد.

تصویر ۱۱-۷- شهر بلداجی (مرکز تولید گز)

تصویر ۱۰-۷- چشم انداز شهرکرد (پارک ملت)

— در شهرستان محل زندگی شما کدام روستاها جدیداً به شهر تبدیل شده‌اند؟

شهرنشینی در استان ما، اساساً با استقرار نهادهای دولتی، تأسیس شهرداری و تأمین خدمات عمومی، مشخص می‌شود. شهرهای منطقه تحت تأثیر سه عامل، یعنی تبدیل اداری روستاهای بزرگ به شهر، رشد طبیعی جمعیت و بالاخره مهاجرت به شهرها از نرخ رشد بالایی برخوردار بوده‌اند.

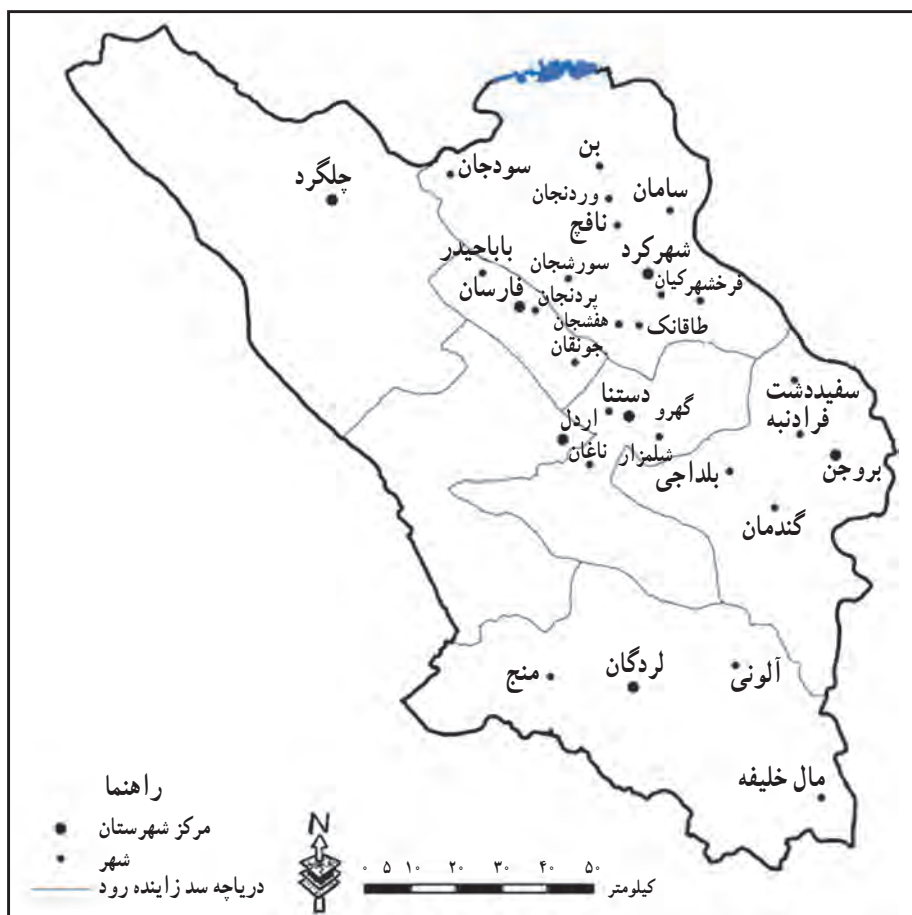
به نقشه پراکندگی نقاط شهری نگاه کنید (نقشه شماره ۱۲-۷). بیش از ۹۰ درصد نقاط شهری در نیمه شرقی (خاک چهارمحال) استقرار یافته‌اند، که علت طبیعی آن وجود دشت‌های هموار در این قسمت است.

در گذشته مشکلاتی چون نبودن کارگاه‌های صنعتی بزرگ، کوهستانی، سردسیر، صعب العبور بودن منطقه و نبودن جاده‌های ارتباطی مناسب در داخل استان، مانع از رشد مطلوب شهرنشینی در استان می‌شد. امروزه نیز وجود قطب‌های بزرگ شهری—صنعتی استان‌های همجوار و روند مهاجرت به سمت آنها (به‌ویژه اصفهان)، مانع پیدایش و تکامل شهرهای بزرگ می‌شوند.

تحولات سیاسی و اداری پس از انقلاب و سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی که در زیربنای استان و شهرها صرف شد، موجب افزایش مهاجرت از قلمرو عشایر و روستاها به شهرها شده است.

مهم‌ترین نقش شهرهای استان، زراعتی و خدماتی است. گرچه بعضی نقش‌های دیگر نیز در شهرها وجود دارد؛ به عنوان مثال، شهرکرد، علاوه بر نقش‌های بالا دارای نقش مذهبی و دانشگاهی نیز می‌باشد. سامان و چلگرد، دارای نقش توریستی و سورسجان و طاقانک، نقش ارتباطی دارند.

شهرهای استان به دلیل شرایط توپوگرافی و عوامل اقتصادی از رشد محدودی برخوردارند. قرارگیری اکثر شهرها در

نقشه شماره ۱۲-۷. پراکندگی نقاط شهری استان

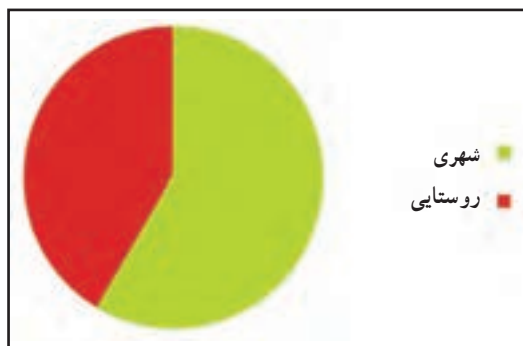
شیب‌های تند دامنه کوه‌ها و افزایش خطر سیل، تأمین انرژی زیاد برای گرمایش (به دلیل پراکندگی ساختمان‌ها)، کمبود تأسیسات زیربنایی به خصوص آب و فاضلاب، کم عرض بودن شبکه معابر با توجه به افزایش چشمگیر اتومبیل‌ها، کمبود فضای سبز و پارک‌ها، کمبود تأسیسات رفاهی، اشتغال و بیکاری، کمبود کشتارگاه‌های منطقه‌ای و ... از مهم‌ترین مشکلات شهرها محسوب می‌شوند.

بنابراین، ایجاد یا تکمیل تأسیسات ایمنی، تأسیس ادارات دولتی، بازکردن خیابان‌های عریض آسفالت‌ه از میان بافت روستایی- سنتی شهرها، ورود مصالح ساختمانی جدید برای تولید مسکن، تراکم ساختمانی (انبوه‌سازی)، تفکیک باغ‌ها و مزارع و تغییر شکل اراضی از بی قاعده به اشکال راست، سرمایه‌گذاری‌های حجیم در تأسیسات زیربنایی شهرها به خصوص آب و فاضلاب و مخابرات و شبکه معابر، توسعه بازارها و کسب و کار و ... از تحولات مهم کالبدی شهرهای منطقه محسوب شده، در نتیجه اثرات مثبتی در زندگی شهری برجای می‌گذارند.

درس ۸ جمعیت استان و حرکات آن

جمعیت استان، بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۸۹۵۲۶۳ نفر و ۲۳۴۶۱۲ خانوار بوده است که معادل ۱/۲ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شده است. از این تعداد ۴۵۰۹۶۸ نفر مرد و ۴۴۴۲۹۵ نفر زن بوده که در ۷ شهرستان توزیع جغرافیایی داشته‌اند. بیشترین جمعیت در شهرستان شهرکرد و کمترین آن در شهرستان کوهرنگ ساکن بوده‌اند. بعد خانوار در سال ۱۳۸۵، ۴/۴۱ نفر و در سال ۱۳۹۰، ۳/۸۲ نفر است. اکثر مردم استان، مسلمان و پیرو مذهب شیعه اثنی عشری هستند.

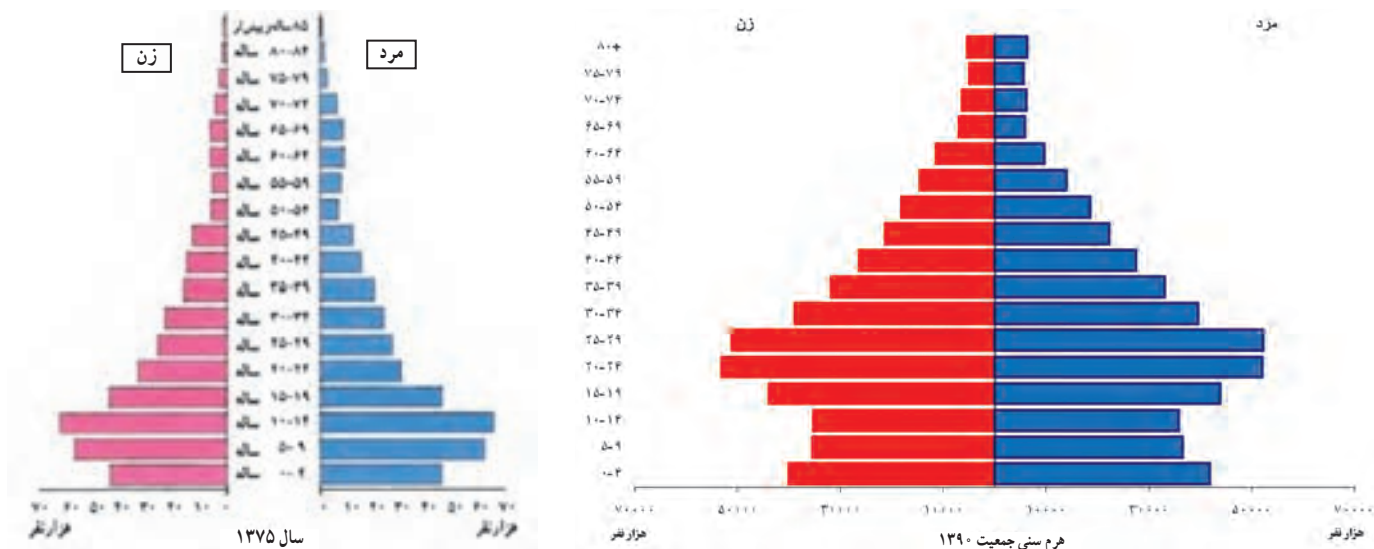
جمعیت شهری و روستایی

نمودار شماره ۸-۱- جمعیت شهری و روستایی (شهری ۵۸/۲ و روستایی ۴۱/۸)

جمعیت شهری استان در سال ۱۳۸۵، ۵۸/۲ درصد و جمعیت روستایی ۴۸/۳ درصد بوده است؛ در حالی که در سال ۱۳۹۰ در مناطق شهری ۵۸/۲ درصد و در مناطق روستایی ۴۱/۸ درصد زندگی می‌کردند. — به نظر شما دلایل این تغییرات جمعیتی چیست؟ در سال ۱۳۹۰ بالاترین درصد شهرنشینی به ترتیب در شهرستان‌های شهرکرد و بروجن و کمترین درصد مربوط به شهرستان‌های کوهرنگ و اردل بوده است.

ساختمان سنی جمعیت استان

نمودارهای شماره ۸-۲- هرم سنی استان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰

فعالیت ✓

— به هرم‌های سنی جمعیت سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۹۰ توجه کنید. گروه‌های سنی جمعیت در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۷۵ چه تغییراتی پیدا کرده است؟

جدول شماره ۱-۸ — تغییرات جمعیتی استان در سال‌های مختلف آمارگیری

سال	جمعیت	متوسط رشد سالانه (درصد)
۱۳۳۵	۲۳۳۰۳۲	—
۱۳۴۵	۲۹۸۴۴۸	۲/۵۱
۱۳۵۵	۳۹۴۳۵۷	۲/۸۳
۱۳۶۵	۶۳۱۱۷۹	۴/۸۲
۱۳۷۵	۷۶۱۱۶۸	۳/۴۴
۱۳۸۵	۸۵۷۹۱۰	۱/۲
۱۳۹۰	۸۹۵۲۶۳	۰/۸۶

روند رشد جمعیت در استان

— با توجه به نمودار شماره ۲-۸ جمعیت استان بین سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ چه تغییری کرده است؟

توزیع جغرافیایی جمعیت در استان

جدول شماره ۲-۸ — تراکم نسبی جمعیت به تفکیک شهرستان‌ها (نفر در کیلومتر مربع) — سال ۱۳۹۰

تراکم جمعیت	شهرستان
۱۱۴	شهرکرد
۳۵	کیار
۵۴	بروجن
۵۶	لردگان
۱۷۳	فارسان
۹	کوه‌رنگ
۲۹	اردل

— آیا به نظر شما جمعیت در استان به طور یکسان پراکنده شده است؟ علت آن چیست؟

استان ما علی رغم داشتن وسعت کم، از تراکم نسبی بیشتری نسبت به کشور برخوردار است. در سال ۱۳۹۰ تراکم نسبی جمعیت در استان ۵۴/۴ نفر در کیلومتر مربع بوده است، در حالی که در همان دوره سرشماری، تراکم نسبی در کشور ۴۵ نفر در کیلومتر مربع بود. به نظر شما علت چیست؟

در بین شهرستان‌های استان بالاترین تراکم جمعیت در شهرستان فارس با ۱۶۷ نفر و پس از آن شهرستان شهرکرد با ۱۰۱ نفر، و کمترین تراکم در شهرستان کوهرنگ با ۹/۹ نفر بوده است.

— نیمه شرقی استان را با نیمه غربی از نظر پراکندگی جمعیت با ذکر دلیل مقایسه کنید؟

مهاجرت: استان ما یک استان مهاجر فرست است. مهاجرت‌ها در این استان به دو شکل صورت می‌گیرد:

۱- مهاجرت‌های خارجی که بیشتر به کشورهای حاشیه خلیج فارس انجام می‌شود.

۲- مهاجرت‌های داخلی که بیشتر به استان‌های همجوار است.

مهاجرت نوع اول عمدتاً به دلایل شغلی انجام می‌شود. نوع دوم مهاجرت نیز به دلیل شغلی و تحصیلی است.

دلایل عمده مهاجرت از استان:

۱- شرایط اقلیمی به خصوص در فصل سرد، ۲- رشد پایین اقتصادی، ۳- کمبود فضاهای صنعتی، ۴- پایین بودن درآمد،

۵- کوچک بودن بازارهای محلی.

اشتغال و بیکاری: طبق آمار سال ۱۳۸۵ نیروهای فعال استان عمدتاً در ۳ بخش صنعت، خدمات و کشاورزی مشغول

فعالیت بوده‌اند و در همین دوره نرخ بیکاری در استان ۱۲/۵ درصد اعلام شده است. نرخ فعالیت جمعیت نیز در سال ۱۳۸۷ معادل

۳۷/۱ درصد است.

عمده‌ترین دلایل بیکاری در استان:

۱- کمبود فضاهای کسب و کار

۲- رشد جمعیت

۳- بیکاری فصلی در بخش کشاورزی.

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری

درس ۹ مردم شناسی فرهنگی استان (آشنایی با آداب و رسوم مردم استان)

وقتی از فرهنگ صحبت می شود منظور شیوه زندگی، باورها و ارزش های گروهی از انسان هاست که با یکدیگر زندگی می کنند. برای مثال، نوع پوشش، غذاها، گویش ها، آداب و رسوم، عروسی و عزاداری ها، شیوه های گذران اوقات فراغت، آداب معاشرت، باورها و ارزش های اخلاقی و ... از مصادیق فرهنگ به شمار می آیند. اگر فرهنگ را به دو قسمت رسمی و عمومی تقسیم کنیم. در این فصل به شاخص های فرهنگ عمومی مردم استان می پردازیم.

شیوه زندگی

همان طور که در درس هفتم خواندیم در استان چهارمحال و بختیاری سه نوع شیوه زندگی را می توان کاملاً از هم متمایز کرد :

۱- شیوه زندگی شهری

۲- شیوه زندگی روستایی

۳- شیوه زندگی عشایری

امروزه تفکیک این شیوه ها تا حدود زیادی دشوار است، چه بسیارند روستاییان یا عشایری که چندین سال از مهاجرت آنها به شهرها می گذرد، ولی هنوز به بیشتر آداب و رسوم قبلی خود پایبندند و بر عمل به آنها اصرار می ورزند.

فعالیت

— با کمک اولیای خود آداب و رسومی را که محل زندگی شما رایج است را جمع آوری و در کلاس ارائه کنید.

بیشتر بدانیم

آداب و رسوم

۱- جشن ها و اعیاد :

مراسم عید نوروز: نوروز باستانی در استان چهارمحال و بختیاری از جایگاه ویژه ای برخوردار است. از سنت های این روز باستانی می توان به موارد زیر اشاره کرد : خانه تکانی — نو کردن لباس و لوازم منزل — پختن برخی غذاهای سنتی در شب عید مانند شیر برنج یا کوفته برنجی در فرخ شهر و شهرکرد، قورمه سبزی در بروجن — سفره هفت سین — عید رفتگان یا عید علفه — رفتن به زیارتگاه ها و اماکن متبرکه در اکثر شهرهای استان در هنگام تحویل

سال - رفتن زنان در صبح زود روز عید به زیارتگاه‌ها در پردنجان، نافچ و ...، تغییر محل سیاه چادر به محل سرسبزتر در بین عشایر هنگام تحویل سال - شال اندازی در شب عید یا یک شب قبل از عید.

سبزه بدر (سبزه بگرد): در روز سیزدهم فروردین ماه در استان چهارمحال و بختیاری کمتر خانواده‌ای را می‌توان یافت که در منزل باقی مانده باشد و آن روز را در طبیعت نگذراند. در این روز مردم با گردش در طبیعت زیبای استان، سبزه خود را به آب انداخته و با انجام بازی‌های محلی خود را سرگرم کرده و سبزه گره می‌زنند و نحوست این روز را از زندگی خود دور می‌کنند.

اعیاد مذهبی:

جشن‌های مذهبی در بین مردم چهارمحال و بختیاری از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردارند. از بین این اعیاد می‌توان به عید قربان، عید فطر، عید غدیر و اعیاد نیمه شعبان اشاره کرد. در همه این روزها مردم در مقابل منازل و مغازه‌ها با دود کردن اسفند و پخش شیرینی و شربت در بین عابرین، به همدیگر تبریک گفته و به شادی می‌پردازند. از دیگر جشن‌ها و مراسم شادی در استان می‌توان به: مراسم ازدواج، خواستگاری، جشن ختنه‌سوران، مراسم پختن آش دندونی، مراسم آش پشت پا و ... اشاره کرد.

۲- مراسم سوگواری:

مراسم مربوط به عزاداری در ماه محرم و صفر: در این استان تمامی کسانی که در ماه محرم و صفر

تصویر ۱-۹- عزاداری در ماه محرم

به دنیا آمده‌اند با پوشیدن لباس مشکی، مراسم عزاداری شهادت امام حسین (ع) و یارانش را آغاز می‌کنند. هر چند امروزه به واسطه ارادتی که مردم مذهبی این استان به امام حسین (ع) دارند، بیشتر مردم حداقل در دهه اول محرم به پوشیدن لباس مشکی اقدام می‌کنند. برگزاری مراسم نوحه‌خوانی در حسینیه‌ها، مساجد و تکیه‌ها، پخش غذاهای نذری در بین عزاداران، انجام مراسم روضه‌خوانی در منازل، برپایی علم‌ها، راه‌اندازی دسته‌های

عزاداری در خیابان‌ها و رفتن به سمت زیارتگاه‌ها در روستاها و ... از رسوم دهه اول ماه محرم در این استان هستند. قابل ذکر است بیشتر این مراسم خصوصاً نوحه‌خوانی و سینه‌زنی تا پایان دهه آخر ماه صفر در بیشتر مساجد و تکایای مذهبی استان ادامه دارد.

مراسم تعزیه خوانی: تعزیه در میان سنت های ایرانی رفتاری است آیینی نمایشی که با ساخت و پرداختی تاریخی - دینی در رفتارها و مناسک آیینی کهن ایرانی ریشه دوانده است. تعزیه نه تنها با اسطوره و آیین مرتبط است؛ بلکه با دین و مذهب ایرانیان نیز پیوند خورده است. مسلمانان شیعه در نمایش آیینی تعزیه خوانی، صحنه هایی از وقایع تاریخی که حدود هزار و چهارصد سال پیش در حادثه کربلا اتفاق افتاده است را احیا و بازگو می کنند. نقش و کارکرد تعزیه در جامعه بسیار وسیع است چنان که انگاره سازی برای شیوه رفتاری عامه مردم، ایجاد شور قدسی، تطهیر روح و تزکیه نفس، تسکین دردها، تحکیم همبستگی و وحدت، پایداری ارزش های دینی، حفظ و استمرار موسیقی سنتی و غیره از عوامل و آثار تعزیه به شمار می روند. در استان چهارمحال و بختیاری نیز همچون سایر استان های کشورمان این آیین مذهبی در برخی از ایام سال خصوصاً در ایام عزاداری امام حسین (ع) با شور خاصی برگزار می گردد. از دیگر مراسم مذهبی در استان می توان به مراسم دهه فاطمیه و مراسم احیا در شب های قدر و بستن سرگذر قرآنی در معابر اشاره کرد.

تصویر ۲-۹- مراسم تعزیه خوانی در طاقانک

گفت و گو کنید

– در کلاس با همکاری دبیر خود در رابطه با چگونگی شکل گیری ضرب المثل ها گفت و گو کنید.

ضرب المثل ها

ضرب المثل ها معرف جهان بینی و بینش یک جامعه اند هر چند می توانند کارکردهای مختلفی داشته باشند. برخی ضرب المثل ها بیانگر رفتارهای اقتصادی اند و برخی رفتارهای اجتماعی و حتی مذهبی یک جامعه را نشان می دهند.

به عبارت دیگر ضرب المثل‌ها بیانگر شیوه زندگی پذیرفته شده در یک جامعه هستند و متناسب با ارزش‌ها و اعتقادات و باورهای مردم آن جامعه شکل گرفته است. در بین مردم استان چهارمحال و بختیاری نیز همچون مردم سایر جوامع ضرب المثل‌های مختلفی شکل گرفته است.

برخی از ضرب المثل‌های رایج در استان عبارت‌اند از :

- علف روی ریشه سبز می‌شود.
- مهمان حبیب خداست.
- خدا در و تخته را جور می‌کند.
- برادریمون به‌جا معامله مون بی‌گونه.
- اول سلام، اُسو کلام.
- بین حق و ناحق یک بلسته.
- دنیا گشتن به از دنیا خردنه. (دنیا گردی بهتر از خوردن دنیا است)

تحقیق کنید

– یکی از ضرب المثل‌های رایج در منطقه خود را انتخاب کنید و در رابطه با چگونگی شکل‌گیری این ضرب المثل تحقیق کنید.

نژاد

در مورد خاستگاه نژادی مردم چهارمحال و بختیاری به سختی می‌توان اظهار نظر کرد. قبل از مهاجرت آریایی‌ها به فلات مرکزی ایران، چهارمحال و بختیاری دارای سکونتگاه‌های آباد فراوانی بوده است. اما شواهد نشان می‌دهد که فارس زبان‌های مستقر در چهارمحال عمدتاً از مهاجران آریایی‌اند، که حدود هزاره اول قبل از میلاد به این منطقه وارد شده‌اند. در مورد بختیاری‌ها، عقاید مختلفی وجود دارد؛ بیشتر مورخین بختیاری‌ها را ایرانی الاصل می‌دانند، و معتقدند بختیاری‌ها از نژاد پارس هستند. آمیختگی قومی : یافته‌های به‌دست آمده از پژوهش‌های مختلف نشان دهنده اختلاط اقوام ساکن در استان چهارمحال و بختیاری است. در یک تحقیق که بر مبنای گویش افراد صورت گرفته است، ترکیب جمعیت استان را به ترتیب «فارس»، «فارس و لر»، «لر» و «لُرک» تشکیل داده‌اند.

گفت‌وگو کنید

– با راهنمایی دبیر خود در رابطه با اقوام ساکن در منطقه محل سکونت خود گفت‌وگو کنید.

زبان و گویش

زبان مردم استان چهارمحال و بختیاری از ریشه فارسی پهلوی است که در آن لغات ترکی و عربی زیادی وجود ندارد. در این استان، علاوه بر گویش های مختلف زبان فارسی که در اکثر مناطق استان به آن سخن می گویند، می توان به زبان لُری با گویش بختیاری اشاره کرد که بختیاری ها با آن سخن می گویند. از دیگر زبان هایی که به صورت پراکنده در استان مورد استفاده قرار می گیرد، زبان ترکی با ریشه آذری و قشقایی است که مردم برخی مناطق چهارمحال با آن زبان صحبت می کنند.

تحقیق کنید

– بررسی کنید، آیا در استان چهارمحال و بختیاری به جز زبان های فارسی، لُری و ترکی زبان دیگری وجود دارد یا در گذشته وجود داشته است؟

بیشتر بدانیم

شعر و موسیقی

تصویر ۳-۹- موسیقی بختیاری و چوب بازی

در بین آثار بیشتر شعرای استان اشعاری به زبان و لهجه های محلی دیده می شود که برخی از آنها به صورت کتاب منتشر شده اند. در موسیقی این منطقه امید، عاطفه، عشق، مردانگی و شجاعت به وضوح دیده می شود. در این استان، نوعی موسیقی به نام موسیقی مقامی وجود دارد که مردم منطقه به آن «موقوم» می گویند و معروف ترین آنها «ابوالقاسم خان»، «شیرعلی مردان»، «وای بلال» و ... می باشند.

تعداد مقام ها در ایل بختیاری به ۲۵ مقام

می رسد. در بین مردم لردگان نیز آهنگ های بسیار زیبا و دلنشینی دیده می شود که معروف ترین آنها «شلیل» و «دای نی» است. در دیگر مناطق چهارمحال از جمله شهرکرد و بروجن نیز موسیقی و اشعار محلی خاصی وجود دارد.

تحقیق کنید

— از اشعاری که به لهجهٔ محلی شما سروده شده است، قطعه‌ای را انتخاب کرده و در کلاس برای همکلاسی‌های خود بخوانید و معنا کنید.

بیشتر بدانیم

پوشش محلی

تصویر ۴-۹— نمونهٔ پوشش محلی بختیاری

پوشش در استان ما به تفاوت‌های اقلیمی و فرهنگی، بستگی دارد. پوشاک مردان و زنان بختیاری، با چهارمحال متفاوت است. پوشش مردم چهارمحال، شباهت زیادی به پوشش مردم در شهرهای دیگر کشورمان دارد. اما همان‌طور که در تصویر دیده می‌شود، چوقا و شلوار دبیت از بارزترین لباس‌های محلی بختیاری‌ها محسوب می‌شود.

بازی‌ها

بازی‌ها در هر منطقه عموماً متناسب با شرایط جغرافیایی و شیوهٔ زندگی و نیازهای مردم شکل می‌گیرند. برخی بازی‌ها لزوماً برای تفریح و سرگرمی به وجود نیامده‌اند؛ بلکه می‌توانند برای پرورش قوای جسمی، فکری، عاطفی و اجتماعی مورد نیاز آن منطقه به وجود آمده باشند.

در گذشته بازی‌ها نوعی کار ورزشی برای کار و دفاع محسوب می‌شده‌اند. که افراد از این طریق خود را برای سازگاری با محیط آماده می‌کرده‌اند.

وجود بازی‌ها و ورزش‌هایی مانند کشتی، سوارکاری، چوب بازی، تیراندازی، سنگ پرانی، پریدن از روی جوی آب، کوه نوردی، سنگ نوردی در بیشتر نقاط استان این مطلب را به خوبی روشن می‌سازد.

از دیگر بازی‌های محلی چهارمحال می‌توان به آسیاب بچرخ، زنگوله پا، هفت سنگ، بازی چوب پل، دوز بازی و قایم باشک اشاره کرد.

هنرها و صنایع دستی

۱- قالی بافی : یکی از مشهورترین صنایع دستی

استان که از پشم گوسفندان و رنگ طبیعی و با الهام از طبیعت بافته می شود قالی است. از معروف ترین قالی هایی که در استان بافته می شوند می توان به قالی چالستری و قالی یلمه (پشم در پشم) اشاره کرد که شهرت جهانی دارند.

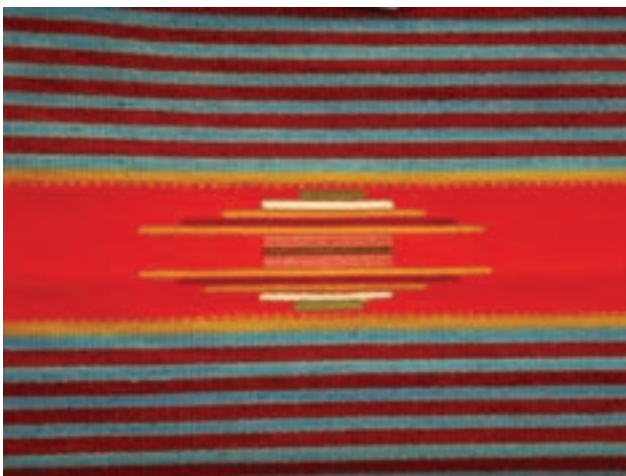
۲- گلیم بافی : در معنای کلی بار فرهنگی که گلیم

بر دوش می کشد در حقیقت القا کننده یک نوع روش تولید است؛ زیرا کالاهای مختلفی در استان، با روش گلیم بافی تولید می شوند. گلیم فرش است سبک که کلیه مصالح آن پشم است و بافته آن معمولاً زنان عشایر و خانواده های روستایی می باشند. بافت گلیم بیشتر شبیه پارچه است تا قالی. و بیشتر به عنوان زیرانداز، خور، خورجین، تاجه و

کیسه و ... از آن استفاده می شود. در استان چهارمحال و بختیاری چهار نوع گلیم را می توان از یک دیگر متمایز کرد : ۱- گلیم روستایی، ۲- گلیم سومک (گلیم سوزنی بختیاری)، ۳- گلیم پود پیچ، ۴- گلیم پارچه ای.

تصویر ۹-۵- فرش چالستری

تصویر ۹-۶- نمونه ای از گلیم و جاجیم تولیدی در استان

۳- نمد مالی : یکی از قدیمی ترین، زیباترین و تخصصی ترین صنایع دستی در استان چهارمحال و بختیاری صنعت نمد مالی

است که در سایر مناطق کشور کمتر دیده می شود. نمد از پشم گوسفندان به صورت کاملاً سنتی در بیشتر مناطق استان تولید می شوند.

در گذشته به عنوان زیرانداز یا نوعی پوشش برای چوپانان و کشاورزان مورد استفاده قرار می گرفته است. نوعی کلاه نیز از نمد در استان تولید می شود که به کلاه نمدی معروف است و هنوز بیشتر مردان بختیاری از این نوع کلاه استفاده می کنند. شهرهای بروجن و شهرکرد، از مراکز مهم تولید گیوه و نمد در استان هستند.

دیگر صنایع دستی استان عبارت اند از : وریس یا وریسین بافی، چوقا (چوغا) بافی، قفل سازی، سنگ تراشی، گیوه دوزی و خاتم کاری و جاجیم و خرسک بافی.

تصویر ۸-۹- قفل چالشتی از صنایع استان

تصویر ۷-۹- وریس از صنایع دستی استان

تحقیق کنید

– با کمک والدین خود تحقیق کنید غیر از صنایع دستی که در کتاب نام آنها ذکر شده چه صنایع دیگری در منطقه شما تولید می شده است یا هم اکنون تولید می شود.